

Lagutskottets betänkande

1981/82:20

om översyn av reglerna om godtrosförvärv

Ärendet

I motion 1981/82:926 av Lennart Andersson m. fl. (s) yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts i motionen om arbetet i utredningen (Ju 1980:6) för att se över gällande ordning i fråga om godtrosförvärv av stöldgods m. m.

Gällande rätt

I svensk rätt har sedan länge gällt att i god tro gjorda förvärv av lösöre från den som har egendomen i sin besittning blir gällande även i vissa fall då överlåtaren inte var egendomens ägare eller eljest hade rätt att disponera över den. Med god tro avses att förvärvaren varken insåg eller bort inse att överlåtaren saknade befogenhet att företa rättshandlingen. En förutsättning för att godtrosförvärv skall vara giltiga är att överlåtaren uppträtt som om han ägde rätt att förfoga över egendomen. Vidare skall förvärvaren kunna stödja sig på ett laga fång, dvs. köp, byte eller gåva. Även pant- och retentionsrätt kan grundas på godtrosförvärv. Slutligen gäller att förvärvaren måste ha fått egendomen överlämnad till sig.

Om förutsättningarna för ett godtrosförvärv är uppfyllda anses äganderätten till egendomen ha övergått till förvärvaren. Han blir därmed skyddad mot anspråk från den ursprunglige rättsinnehavaren på att återfå egendomen. Dennes rätt utslocknar helt; dock har han i allmänhet rätt att lösa till sig egendomen. Nuvarande ordning innebär vidare bl. a. att om förvärvaren i sin tur överlåter egendomen blir den nye innehavaren skyddad även om han känt till de faktiska förhållandena vid godtrosförvärvet, exempelvis att förvärvet avsåg stöldgods.

I Finland och Norge gäller liknande regler om godtrosförvärv. En viktig skillnad är dock att ett godtrosförvärv där inte uppkommer i fall då godset har fränhänts den rätte ägaren genom stöld eller vissa andra förmögenhetsbrott. I Danmark å andra sidan erkänns över huvud taget inte principen om godtrosförvärv utom i vissa undantagsfall. Den rätte ägaren kan alltså, vare sig godset har fränhänts honom genom brott eller på något annat sätt, i regel få tillbaka det från den godtroende förvärvaren utan att betala ersättning till denne.

Frågans tidigare behandling

Ett arbete på att nå nordisk rättslighet i fråga om godtrosförvärv påbörjades under 1960-talet. Arbetet ledde i Sverige fram till betänkandet (SOU 1965:14) Godtrosförvärv av lösöre. Under det fortsatta lagstiftningsarbetet visade det sig emellertid att enighet inte kunde nås om en samnordisk lagstiftning. I Sverige avskrev regeringen år 1973 frågan från vidare handläggning. I Norge däremot antogs år 1978 en ny lag av det innehåll som nyss har angetts.

Frågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m. har under 1970-talet behandlats av den svenska riksdagen vid två tillfällen. Riksdagen ansåg dock inte vid något av tillfällena att det var aktuellt att ta upp frågan på nytt (LU 1974:3 och 1976/77:16).

I syfte att försvåra avsättningen av stöldgods m. m. lade brottsförebyggande rådet i promemorian (PM 1978:1) Sakhäleri m. m. fram förslag till vissa ändringar i bl. a. brottsbalken. I promemorian, som överlämnades till justitiedepartementet, rekommenderades samtidigt att statsmakterna förut-sättningslöst prövade frågan om en inskränkning av möjligheterna till godtrosförvärv beträffande stöldgods.

Tanken att i brottsbekämpningens intresse modifiera möjligheterna att göra godtrosförvärv av stöldgods fick stöd av åtskilliga remissinstanser. Röster som var kritiska mot lagstiftning i ämnet saknades dock inte. På grundval av BRÅ-promemorian utarbetades proposition 1979/80:66 med förslag till lag om ändring i brottsbalken (häleri m. m.). I propositionen behandlades också frågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m. Denna fråga ansågs emellertid böra övervägas vidare i lämpligt sammanhang. Något förslag i frågan lades alltså inte fram i propositionen.

Under den allmänna motionstiden 1980 väcktes en motion (1979/80:274) vari begärdes förslag till lagstiftning om godtrosförvärv av lösöre som stärkte skyddet för ägaren av fränhänd egendom.

Motionen, som remitterats till lagutskottet, överlämnades med yttrande till justitieutskottet för gemensam behandling med proposition 1979/80:65. I sitt yttrande (LU 1979/80:1 y) konstaterade lagutskottet att de skäl som tidigare hade åberopats mot att ändra gällande ordning i fråga om godtrosförvärv av stöldgods m. m. fortfarande hade bärkraft. Samtidigt måste enligt utskottet emellertid beaktas att det fanns skäl som talade för att den rätte ägaren borde behandlas gynnsamt i sådana fall, då han förlorat sin egendom genom brott. Den som lånar ut sin egendom eller deponerar den hos annan eller överlämnar den till en avbetalningsköpare mot äganderättsförbehåll avstår därigenom frivilligt från den omedelbara kontrollen över egendomen och tar en viss risk för att mottagaren obehörigen överläter den till en godtroende tredje man. Den som blir bestulen framstår i jämförelse härmed typiskt sett som i särskilt hög grad oskyldig till sin förlust, och från skälighetssynpunkt kan det ligga nära till hands att för sådana fall lägga större

vikt vid ägarens intresse av att få tillbaka den stulna egendomen än vid en godtroende förvärvares intresse av att få behålla den. Enligt utskottets uppfattning torde numera inte anses lika självklart som tidigare att godtrosförvärvaren alltid bör få behålla egendomen. Vidare var det, framhöll utskottet, otvivelaktigt så att avsättningen av egendom som åtkommit genom brott i viss mån underlättades av det skydd som godtrosförvärvaren åtnjuter, och en modifiering av reglerna om godtrosförvärv skulle kunna leda till en ökad försiktighet hos allmänheten när det gällde handel med egendom som utbjöds på ovanligt förmånliga villkor och som därför kunde misstänkas vara stöldgods. En förstärkning av den rätte ägarens ställning skulle därjämte kunna medföra att skillnaderna mellan Sverige och övriga nordiska länder på detta område minskade och således tillgodose intresset av nordisk rättslikhet.

I enlighet med det anförda ansåg utskottet att det fanns skäl som talade för att en ändring av reglerna om godtrosförvärv borde komma till stånd. En lagstiftning på området var emellertid förenad med åtskilliga problem inte minst när det gällde avvägningen mellan olika intressen som gjorde sig gällande. Med hänsyn härtill förordade utskottet att frågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m. blev föremål för utredning. Utskottet betonade vikten av att arbetet bedrevs i nordiskt samförstånd med sikte på att få till stånd en mer enhetlig reglering beträffande godtrosförvärv av stöldgods m. m. i de nordiska länderna.

Justitieutskottet anslöt sig till lagutskottets ståndpunkt och förordade i betänkande JuU 1979/80:26 att en utredning gjordes för att utröna förutsättningarna för en ändring av gällande ordning. Utredningen borde ske utan dröjsmål. Utskottet anförde vidare att det borde ankomma på regeringen att bestämma formerna för utredningsarbetets bedrivande samt att det var angeläget att arbetet bedrevs i nordiskt samförstånd med sikte på att få till stånd en mer enhetlig reglering beträffande godtrosförvärv av stöldgods m. m. i de nordiska länderna. Vad utskottet sålunda anfört gav riksdagen till känna för regeringen genom rskr 1979/80:183.

Utredningen (Ju 1980:06) för att se över gällande ordning i fråga om godtrosförvärv av stöldgods m. m.

Med anledning av riksdagens ovannämnda skrivelse tillkallade regeringen hösten 1980 en särskild utredare med uppdrag att se över gällande ordning i fråga om godtrosförvärv av stöldgods m. m.

I direktiven anförde departementschefen bl. a. följande.

Enligt min mening bör den av riksdagen begärda utredningen anförtros åt en särskild utredare. Denne bör inte bindas av några närmare anvisningar utöver dem som riksdagen redan har gett. Som har framhållits i justitieutskottets betänkande finns det skäl som talar för att den rätte ägaren behandlas mer gynnsamt än f. n. ifall då han har förlorat sin egendom genom

brott. En modifiering av den gällande ordningen i fråga om godtrosförvärv i sådana fall skulle också kunna leda till en ökad försiktighet hos allmänheten när det gäller handel med egendom som utbjuds på ovanligt förmånliga villkor eller annars under sådana förhållanden att egendomen kan misstänkas vara stöldgods e. d. Å andra sidan bör beaktas att förvärvaren i rättspraxis redan har ålagts en ganska långtgående undersökningsplikt i vissa fall. Vidare bör hänsyn tas till att det i allmänhet torde vara lättare att försäkra sig mot egendomsbrott än mot risken att behöva återlämna egendomen till den rätte ägaren utan lösen.

Utredaren bör inte begränsa sina överväganden till förvärv av stöldgods utan bör även diskutera vilka regler som bör gälla vid förvärv av egendom som har frånhänts den rätte ägaren genom egendomsbrott i andra fall. Också skyddet för andra sakrätter än äganderätt, t. ex. återtaganderätt vid kreditköp, bör beaktas. Utredaren bör vidare vara oförhindrad att, om han anser det påkallat, lägga fram förslag till en samlad lagstiftning om godtrosförvärv av lösöre, alltså inte enbart när det har förekommit brott. I den mån utredaren kommer fram till att regler bör införas om godtrosförvärv, inställer sig en del andra frågor, bl. a. vilket lösenbelopp som den rätte ägaren skall betala i fall då han ges rätt att lösa till sig sin egendom.

Som riksdagen har framhållit bör utredaren bedriva sitt arbete i nordiskt samråd med sikte på att få till stånd en mer enhetlig nordisk reglering.

Motionen

I motionen framhålls inledningsvis att de svenska reglerna om godtrosförvärv av lösöre är i en internationell jämförelse extremt ogynnsamma för den ursprungliga ägaren. Särskilt gäller det enligt motionärerna regeln att även stöldgods är föremål för godtrosförvärv. Vidare hänvisas i motionen till 1980 års riksdagsbehandling och till de i det föregående redovisade direktiven för godtrosförvärvsutredningen.

Motionärerna anser att det med den utformning som direktiven fått finns stor risk för att utredningsarbetet växer ut och försenas. Därigenom kommer den angelägna förstärkningen av den rättmätige ägarens ställning vid godtrosförvärv av stöldgods att fördröjas. Detta är enligt motionärerna olyckligt främst av hänsyn till kravet att snabbt försvåra den utbredda häleriverksamheten.

Motionärerna understryker att de självfallet inte har någon anledning att motsätta sig att en samlad lagstiftning om godtrosförvärv av lösöre kommer till stånd. De anser dock att utredningen måste prioritera den del av uppdraget som gäller frågor där brott förekommit. Enligt kommittéberättelsen räknar utredningen med att fortsätta sitt arbete till någon gång under år 1983. Med hänsyn till det omfattande utredningsmaterial som redan föreligger rörande de aktuella problemen och vikten av att kampen mot ekonomisk och organiserad brottslighet bedrivs effektivt och målmedvetet bör enligt motionärernas mening den särskilde utredningsmannen få i uppdrag att presentera ett delbetänkande om godtrosförvärv av stöldgods redan under innevarande år.

Utskottet

Enligt svensk rätt gäller sedan länge att den som förvärvar en sak av någon som inte hade rätt att förfoga över den ändå blir ägare till saken, om han var i god tro, dvs. varken insåg eller borde ha insett att den andre saknade förfoganderätt. En förutsättning för ett sådant godtrosförvärv är dock i princip att förvärvet har skett genom köp, byte eller gåva och att överlåtaren hade saken i sin besittning vid överlåtelsen. Ett godtrosförvärv uppkommer oberoende av hur överlåtaren har fått saken i sin besittning, alltså även om saken har frånhänts den rätte ägaren genom brott. Genom godtrosförvärvet utsläcks tidigare äganderätt till saken. Den rätte ägaren kan dock i allmänhet lösa till sig saken från den godtroende förvärvaren genom att betala ersättning för den.

Frågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m. var under 1960-talet föremål för utredningar i nordiskt samarbete. Framlagda förslag ledde inte till lagstiftning i Sverige.

I samband med att riksdagen våren 1980 behandlade en proposition med förslag till skärpta regler om häleri togs med anledning av en motion ånyo upp frågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m. Som framgår av redogörelsen i det föregående (s. 2–3) uttalade riksdagen att det fanns skäl som talade för en ändrad ordning när det gällde godtrosförvärv av stöldgods m. m. En utredning borde göras utan onödigt dröjsmål för att utröna förutsättningarna för en sådan ändring. Riksdagen uttalade vidare att det var angeläget att arbetet drevs i nordiskt samförstånd i syfte att få till stånd en mer enhetlig reglering på området.

Den av riksdagen begärda utredningen tillsattes hösten 1980. Enligt direktiven bör utredaren inte bindas av några närmare anvisningar utöver dem som riksdagen gett. Det framhålls dock att utredaren inte bör begränsa sina överväganden till förvärv av stöldgods utan även bör diskutera vilka regler som bör gälla vid förvärv av egendom som har frånhänts den rätte ägaren genom egendomsbrott i andra fall. Utredaren bör vidare vara oförhindrad att, om han anser det påkallat, lägga fram förslag till en samlad lagstiftning om godtrosförvärv av lösöre, alltså inte enbart när det har förekommit brott.

I motion 926 anförs att det med den utformning som direktiven fått finns stor risk för att utredningsarbetet växer ut och försenas. Därigenom skulle den angelägna förstärkningen av den rättmätiga ägarens ställning vid godtrosförvärv av stöldgods komma att fördröjas. Motionärerna anser att utredningen måste prioritera den del av uppdraget som gäller frågan där brott förekommit. Motionärerna yrkar därför att regeringen ge utredaren i uppdrag att avge ett delbetänkande om godtrosförvärv av stöldgods redan under innevarande år.

Enligt vad utskottet inhämtat har utredningen av personalskäl inte kunnat i praktiken påbörja sitt arbete förrän under hösten 1981. Utredaren har

upplyst att det hittills utförda arbetet visat att det i huvudsak är gällande rätt i fråga om godtrosförvärv av stöldgods som kan behöva ändras. Det skulle därför inte vara fruktbart att behandla detta område i ett delbetänkande. Utredaren räknar med att kunna lägga fram ett slutligt förslag under 1983.

Utskottet, som vill stryka under vikten av att utredningsarbetet bedrivs skyndsamt, finner med hänsyn till det anförda att det inte föreligger skäl att hos regeringen hemställa om den av motionärerna begärda prioriteringen av utredningsuppdraget.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1981/82:926.

Stockholm den 23 februari 1982

LENNART ANDERSSON

Närvarande: Lennart Andersson (s), Ivan Svanström (c), Stig Olsson (s), Elvy Nilsson (s), Joakim Ollén (m), Arne Andersson i Gamleby (s), Martin Olsson (c), Ingemar Konradsson (s)*, Owe Andréasson (s), Marianne Karlsson (c), Bengt Silfverstrand (s), Margot Håkansson (fp), Margareta Gard (m)*, Stina Andersson (c) och Erik Börjesson (fp)*.

*Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

Lennart Andersson, Stig Olsson, Elvy Nilsson, Arne Andersson i Gamleby, Ingemar Konradsson, Owe Andréasson och Bengt Silfverstrand (alla s) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 5 med "Enligt vad" och slutar på s. 6 med "av utredningsuppdraget" bort ha följande lydelse:

Som utskottet ovan anfört begärde riksdagen redan våren 1980 att en utredning om godtrosförvärv av stöldgods m. m. skulle göras utan onödigt dröjsmål. Det oaktat har enligt vad utskottet inhämtat utredningsarbetet inte påbörjats förrän hösten 1981. Utredaren har uppgivit att han beräknar kunna slutföra sitt uppdrag först under 1983. Med hänsyn härtill och då det är angeläget att nya regler om godtrosförvärv av stöldgods snarast kommer till stånd ansluter sig utskottet till motionärernas ståndpunkt att utredaren bör få i uppdrag att under 1982 med förtur lägga fram förslag till nya bestämmelser om godtrosförvärv av stöldgods.

Vad utskottet anfört bör riksdagen med bifall till motionen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

att riksdagen med bifall till motion 1981/82:926 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en snabb utredning av frågan om godtrosförvärv av stöldgods.

